

Тігранян Г. С.,
здобувач кафедри кримінального права
Національного університету «Одесська юридична академія»

РОЗБІЙ (СТ. 187 КК УКРАЇНИ): ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ

ROBBERY (ART. 187 OF CC OF UKRAINE): PARTICULAR PROBLEM ASPECTS OF DETERMINATION AND DISTINCTION FROM ADJACENT OFFENCES

У статті аналізуються наявні вади, допущені законодавцем при формулюванні легальної дефініції розбою (ч. 1 ст. 187 КК України), а також проблемні аспекти відмежування розбою від таких суміжних складів злочинів, як грабіж (ст. 186 КК України), вимагання (ст. 189 КК України) та бандитизм (ст. 257 КК України). На підставі проаналізованого робляться відповідні висновки та надаються рекомендації законодавцю.

Ключові слова: розбій, напад, викрадення, грабіж, вимагання, бандитизм.

В статье анализируются погрешности, допущенные законодателем при формулировании легальной дефиниции разбоя (ч. 1 ст. 187 УК Украины), а также проблемные аспекты отграничения разбоя от таких смежных составов преступлений, как грабеж (ст. 186 УК Украины), вымогательство (ст. 189 УК Украины) и бандитизм (ст. 257 УК Украины). На основании проанализированного делаются соответствующие выводы и даются рекомендации законодателю.

Ключевые слова: разбой, нападение, хищение, грабеж, вымогательство, бандитизм.

In the article, there is an analysis of existing drawbacks omitted by legislator while composing legal definition of brigandage (p. 1 of art.187 of CC.) In addition, there are problem aspects of distinction from such adjacent offences as robbery (art.186 of CC), extortion (art. 189 of CC), and banditry (art.257 of CC.) Based on analyzed statements, there are appropriate conclusions and recommendations for legislators.

Key words: robbery, assault, theft, extortion, banditry.

Варто погодитися із Л.П. Брич у тому, що «диференціація кримінальної відповідальності в законі неминуче тягне створення складів злочинів, що мають однакові за змістом ознаки (спільні) <...> Тому дедалі актуальнішою стає проблема розмежування складів злочинів на всіх рівнях (на рівні законотворення, на рівні тлумачення закону та на рівні його застосування)» [1, с. 7].

Стан дослідження свідчить про те, що розбій як кримінально-правова категорія входив у фокус наукових розвідок вчених різного рівня (Н.О. Антонюк, М.І. Бажанова, О.І. Бойцова, Л.Д. Гауфмана, Б.М. Головкіна, О.О. Горішнього, І.І. Гуня, О.І. Дітрих, С.М. Кочої, В.В. Тищенко, О.М. Храмцова тощо).

Метою представленої публікації є аналіз наявних вад, допущених законодавцем під час формулювання легальної дефініції розбою (ч. 1 ст. 187 КК України), а також проблемних аспектів відмежування розбою від таких суміжних складів злочинів, як грабіж (ст. 186 КК України), вимагання (ст. 189 КК України) та бандитизм (ст. 257 КК України).

Згідно із законодавчою дефініцією розбою, сформульованою у ч. 1 ст. 187 КК України, останній являє собою напад із метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, або з погрозою застосування такого насильства.

У спеціалізованій науковій літературі неодноразово наголошувалося на тому, що наявна легальна дефініція розбою (ч. 1 ст. 187 КК України) характеризується певними недоліками.

По-перше, сумнівним є визначення розбою через таку категорію, як «напад».

Згідно з абз. 2 п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності», **«під нападом треба розуміти умисні дії, спрямовані на негайне вилучення чужого майна шляхом застосування фізичного або психічного насильства»** [2].

Ми погоджуємося із тими науковцями, які вважають, що вживання терміна «напад» для позначення суспільно небезпечного діяння в складі розбою не можна назвати вдалим [3, с. 460–468].

Реальна дійсність свідчить про те, що за будь-яким нападом слідує насильство, однак не будь-якому насильству передує напад. Відповідно, і поняття «насильство» більш широке, ніж «напад», воно може бути реалізоване як шляхом нападу, так і без нього. Сутність розбою полягає не в нападі (він має другорядний характер), а в насильстві, небезпечному для життя чи здоров'я потерпілого [4, с. 20].

Цілком реально припустити можливість застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, щодо сплячої людини (щоб позбавити її свідомості з метою подальшого безперешкодного вилучення майна), особи, яка перебуває у стані сп'яніння (і не усвідомлює самого факту нападу), малолітнього, неосудного. Напад у його традиційному відкритому, демонстративному сенсі виключається і при застосуванні насильства ззаду (зі спини потерпілого, по голові, в потилицю), вночі у темному провулку, в під'їзді тощо, коли потерпілій взагалі не бачить винного, якщо між винним і потерпілим були довірчі стосунки, що виключають потребу в нападі тощо [4, с. 20–21].

Цю обставину визнає і Верховний Суд України, роз'яснюючи у п. 10 Постанови Пленуму «Про судо-

ву практику у справах про злочини проти власності», *що застосування до потерпілого без його згоди небезпечних для життя або здоров'я наркотичних засобів, психотропних, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) із метою заволодіння його майном потрібно кваліфікувати як розбій (ст. 187 КК)* [2].

Крім того, у вищезазначеній Постанові Пленуму Верховного Суду України йдеться ще про один варіант розбійних дій, які не належать до нападу у власному його розумінні. Мова йде про п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності», відповідно до положень якого дій, розпочаті як крадіжка, але виявлені потерпілим чи іншими особами, у разі застосування насильства, що є небезпечним для життя або здоров'я, належить кваліфікувати як розбій [2].

Такі дії не можна вважати нападом, оскільки напад – це інтенсивний агресивний несподіваний для потерпілого початок дій з метою завладніння певними предметами, але не продовження і не завершення застосуванням насильства дій, яка розпочалася без застосування насильства [4, с. 20–21].

По-друге, дещо непослідовним є використання для позначення розбою такого терміна, як «заволодіння». Адже, якщо керуватися принципом системності викладення нормативно-правового масиву, то споріднені явища у кримінальному законі мають іменуватися тотожною термінологією [5, с. 17].

Має рацію О.О. Горішній в тому, що розбій поряд із такими категоріями, як крадіжка і грабіж, є різновидом викрадення. Тому з метою узгодження термінології основного (базового) складу розбою (тобто ст. 187 КК) зі спорідненими складами крадіжки (ст. 185 КК) і грабежу (ст. 186 КК) доцільно в ст. 187 КК замість терміна «заволодіння» використовувати термін «викрадення» [6, с. 16–17].

Додатковим аргументом на користь доцільності оперування при визначенні розбою саме терміном «викрадення», а не «заволодіння», є й положення кримінального законодавства окремих держав пострадянського простору.

Зокрема, в ст. 175 КК Республіки Вірменія розбій визначається через поняття «викрадення» так само, як і грабіж (ст. 176 КК Республіки Вірменія), крадіжка (ст. 177 КК Республіки Вірменія), шахрайство (ст. 178 КК Республіки Вірменія) тощо [7].

Щодо співвідношення розбою із суміжними складами злочинів, то в цьому ключі цікаво звернути увагу на його відмежування від грабежу (ст. 186 КК України), вимагання (ст. 189 КК) та бандитизму (ст. 257 КК), оскільки ці аспекти є найбільш дискусійними.

Відповідно до п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності», *«розбій вважається закінченим із моменту нападу, поєднаного із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, або з погрозою застосування такого насильства, незалежно від того, заволоділа винна особа майном потерпілого чи ні»* [2].

Тобто за конструкцією об'єктивної сторони розбій належить до злочинів з усіченим складом. У літературі його ще іменують «складом небезпеки», оскільки цим складом момент закінчення злочину встановлюється на момент створення небезпеки щодо об'єктів посягання [6, с. 12; 12; 13].

На відміну від розбою, грабіж *«треба вважати закінченим із моменту, коли винна особа вилучила майно і мала реальну можливість розпоряджатися чи користуватися ним»* (п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності») [2].

На наш погляд, в основу такої специфічної конструкції розбою покладено його підвищену суспільну небезпечність, адже посягання на основний об'єкт (власність) супроводжується обов'язковим заподіянням шкоди (створенням загрози такого заподіяння) особистій безпеці людини.

Певні складнощі у правозастосовчій практиці можуть виникнути і з приводу розрізнення розбою (ст. 187 КК України) та насильницького грабежу (ч. 2 ст. 186 КК України), адже і там, і там йдеться про насильницькі дії або погрозу їх застосування. З формальної точки зору відмінність вбачається лише в їх (насильницьких дій / погрози) характері, що досить розмітто сформульовано на рівні Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» (пп. 9, 12) [2].

Враховуючи наявний стан справ, Л.П. Брич взагалі пропонує відмовитися від використання у законі понять «насильство, що є небезпечним для життя чи здоров'я» і «насильство, яке не є небезпечним» як таких [1, с. 635–636].

Досить ілюстративною в плані неправильного застосування кримінального закону в цій частині є одна з Постанов Касаційного Суду Республіки Вірменія (при розмежуванні розбою та насильницького грабежу між кримінальним законодавством України та Вірменії істотних розбіжностей немає, тому ми дозволили собі навести приклад із зарубіжного кримінального законодавства).

Сутінку фабули справи зводиться до такого. Суд першої інстанції загальної юрисдикції адміністративних районів Еребуні та Нубарашен м. Єреван 27 липня 2012 р. порушив кримінальну справу щодо громадян Гукасяна Г., Гевондяна А. та Григоряна В. за пп. 1, 4 ч. 2 ст. 176 КК Республіки Вірменія (грабіж, вчинений за попередньою змовою групою осіб та із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я, або з погрозою його застосування). Ці громадяни звинувачувалися у тому, що за попередньою змовою 24 січня 2011 р. обманним шляхом відвезли потерпілого Саакяна В. у місце під назвою «Хачі гаражнер» поблизу м. Єреван, де, застосувавши до нього насильство, яке не є небезпечним для здоров'я або життя, відкрито викрали у нього наручні та нашийні ланцюжки, обручку та мобільні телефони, однак, роздивившись їх та переконавшись, що вони не становлять жодної цінності, повернули предмети назад [8].

Апеляційний суд постановою від 4 жовтня 2012 р. рішення місцевого суду залишив у силі.

На рішення суду першої інстанції та постанову Апеляційного суду було подано касаційну скаргу, в якій зазначалося, що при оцінці характеру погрози та насильства до потерпілого суд першої та другої інстанцій не уявив до уваги всі обставини справи. Зокрема те, що насильство було вчинено шляхом ущешення обома руками, закриття рота і застосування ножа як погрози. Потерпілій застосоване насильство і погрози сприйняв як небезпечні для життя і здоров'я, оскільки припинив опір і виконав вимоги злочинців. На думку особи, яка подала скаргу, викладені фактичні дані достатні для оцінювання насильства і погроз, застосованих під час викрадення як небезпечних для життя і здоров'я потерпілого, отже, позиція судів першої та другої інстанцій про те, що мав місце грабіж, поєднаний із насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я, не виходить з фактичних обставин справи [8].

Касаційний Суд Республіки Вірменія касаційну скаргу у цій справі задовольнив, а рішення суду першої інстанції скасував. У результаті скоене було переваліфіковано із насильницького грабежу (пп. 1, 4 ч. 2 ст. 176 КК Республіки Вірменія) на розбій, вчинений групою осіб за попередньою змовою та із застосуванням зброї (пп. 1, 4 ч. 2 ст. 175 КК Республіки Вірменія) [8].

Що стосується розрізнення розбою (ст. 187 КК України) та вимагання (ст. 189 КК України), то тут проблемні аспекти можуть виникнути через те, що кваліфікованим видом вимагання є вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи (ч. 3 ст. 189 КК України).

З огляду на це Верховний Суд України у Постанові Пленуму «Про судову практику у справах про злочини проти власності» роз'яснив: **«При розмежуванні вимагання <...> і розбою варто виходити з того, що при розбії насильство або погроза його застосування спрямовані на заволодіння майном у момент їх застосування, які виражають намір застосувати насильство негайно. Дії, що полягають у насильстві або в погрозі його застосування, передати майно, поєднану з погрозою застосувати насильство до потерпілого або його близьких родичів у майбутньому, слід кваліфікувати як вимагання»** (п. 12 Постанови) [2].

Відштовхуючись від положень вищезазначененої Постанови, можна сформулювати розмежувальні ознаки розбою та вимагання:

1) вимога передати майно та погроза застосувати насильство у розбії характеризується ознакою негайністю; у вимаганні вимога та погроза звернуті у майбутнє;

2) у вимаганні винний погрожує застосувати насильство не лише до потерпілого, а й до інших осіб (його близьких родичів); в розбії адресатом погроз є виключно потерпілій.

Ми солідарні із В.В. Голіною у тому, що введення до кваліфікованого розбою (ч. 4 ст. 187 КК) такої ознаки, як вчинення його організованою групою

(у попередньому КК України 1960 р. такого не було), недостатньо продумане законодавцем [9, с. 42]. Інакше кажучи, використання у нормах про бандитизм і кваліфікований розбій однакових правових понять, як-то «організована група», «напад», практично зробили неможливим чітко відмежувати в багатьох випадках судово-слідчої і розшуково-оперативної практики бандитизм від озброєного розбою, вчиненого організованою групою [9, с. 42].

На суттєвих складнощах у розмежуванні розбою, вчиненого організованою групою, і корисливого бандитизму наголошує Й.Б.М. Головкін, який пише про те, що таке розмежування подекуди має «криотичний» характер [10, с. 56].

Не вносить визначеності у відмінності між організованим розбоєм і бандитизмом і роз'яснення Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 [11]. В п. 6. цієї Постанови лише сказано, що вчинювані бандою напади утворюють самостійні склади злочинів. Тому кожен із них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті особливої частини КК [11].

Теоретичні напрацювання дають змогу стверджувати, що єдиним критерієм, який можна використати при розмежуванні бандитизму від розбою, вчиненого організованою групою, є озброєність. Наявність у банді саме вогнепальної, холодної, вибухової зброї є обов'язковою її ознакою – це загальновизнаний теорією і практикою факт, а не будь-який предмет, непридатна зброя, деякі газові пристрої, імітаційні під зброю вироби та ін. Склад розбою може створити напад із використанням предметів, які вживаються як зброя, якщо вони призначенні або пристосовані розбійниками для нападу на людей, чого не може бути при бандитизмі [9, с. 42].

Розбій завжди пов'язаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, чи погрозою застосування такого насильства (ч. 1 ст. 187 КК). При бандитизмі взагалі може і не бути потерпілого. Бандитизм, на відміну від розбою, вважається закінченим складом злочину з моменту організації озброєної банди, незалежно від того, чи мали місце напади [9, с. 42].

Отже, як бачимо, розбій, вчинений організованою групою, та корисливий бандитизм не є тотожними поняттями. Водночас чинна конструкція ч. 4 ст. 187 КК України не дає змоги чітко розмежувати ці суміжні склади злочинів.

Таким чином, можемо підсумувати.

1. Напад де-факто не є обов'язковою ознакою розбою, тому підлягає виключенню із ч. 1 ст. 187 КК України.

2. Для позначення розбою (ч. 1 ст. 187 КК України) логічніше використовувати термін «викрадення», а не «заволодіння».

3. На відміну від розбою («склад небезпеки»), грабіж вважається закінченим із моменту, коли винна особа вилучила майно і мала реальну змогу розпоряджатися чи користуватися ним (матеріальний склад).

4. Складнощі на рівні правозастосування з при-
воду розрізнення розбою (ст. 187 КК України) та на-
сильницького грабежу (ч. 2 ст. 186 КК України) зумов-
лені тим, що категорія «насильство, що є небезпечним
для життя чи здоров'я», має оціночний характер.

5. Розмежувальні ознаки розбою та вимагання,
поєднаного з насильством, небезпечним для жит-
тя чи здоров'я (ч. 3 ст. 189 КК України), полягають
у наведеному нижче:

1) вимога передати майно та погроза застосува-
ти насильство у розбої характеризується ознакою

негайності; у вимаганні вимога та погроза звернуті
у майбутнє;

2) у вимаганні винний погрожує застосувати на-
сильство не лише до потерпілого, а й до інших осіб
(його близьких родичів); в розбої адресатом погроз
є виключно потерпілій.

6. Введення до кваліфікованого розбою такої
ознаки, як вчинення його організованою групою,
суттєво ускладнює чітке відмежування на практиці
бандитизму (ст. 257 КК) від озброєного розбою, вчи-
неного організованою групою (ч. 4 ст. 187 КК).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.
2. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.Cgi>.
3. Бойцов А.И. Преступления против собственности. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 775 с.
4. Ахмедов Р.У. Оценочные признаки хищения и его форм в уголовном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Краснодар, 2013. 27 с.
5. Ситникова А.И. Законодательная текстология уголовного права: автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». М., 2013. 49 с.
6. Горішній О.О. Кримінально-правова характеристика розбою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 28 с.
7. Уголовный Кодекс Республики Армения от 18 апреля 2003 г. URL: <http://www.ugolovnykodeks.ru/category/ugolovnyj-kodeks-armenii>.
8. Постановление Палаты по уголовным делам Кассационного Суда Республики Армения от 15 февраля 2013 г. на касацционную жалобу обвинителя Узояна Т. на постановление Апелляционного уголовного суд РА от 4 октября 2012 г. в отношении Гукасяна Жирайра Багатуриевича, Гевондяна Армена Ашотовича по пп. 1, 4 ч. 2 ст. 176 Уголовного кодекса РА, Григоряна Валерика Гургеновича по пп 1, 4 ч. 2 ст. 176, по пп. 1, 3 ч. 2 ст. 177 Уголовного кодекса РА. URL: <http://www.court.am>.
9. Голіна В.В. Криміногічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і криміногічне дослідження: Монографія. Х.: Регіон-інформ, 2004. 212 с.
10. Головкін Б. Розмежування розбою, вчиненого організованою групою, і бандитизму. Вісник прокуратури. 2006. № 8. С. 53–61.
11. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.Cgi>.
12. Дітріх О. І. Насильство в складах корисливих посягань на власність за кримінальним правом України : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / О. І. Дітріх. К., 2009. 212 с.
13. Гуня І. І. Кримінально-правова характеристика насильницьких злочинів проти власності : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / І. І. Гуня. Х., 2012. 210 с.